

29/12

AMERIKANSK IDEALISM

DET HÖGSTA BERÖM MAN KAN ge en person i USA:s offentliga liv är att med eftertryck och känsla kalla honom "en hederlig karl" (an honest man). Utländska iakttagare har stundom i detta uttryckssätt funnit ett bevis för den amerikanska politikens låga standard. "Att vara hederlig är sålunda", säger man, "så märkvärdigt att det blir en verklig kvalitet hos en politiker." Något ligger det i den reflexionen; korruption har i USA, åtminstone till på senare tid, varit vanligare än i många europeiska demokratier, och hederlighet i den tekniska mening som innebär frånvaro av ohederlighet har därför kunnat vara förtjänt av att framhållas. Men i huvudsak tyder tolkningen på bristande känsla för ordets valör och bristande förståelse för amerikanska värderingar. Ordet hederlig betyder i detta sammanhang något annat. En hederlig karl, det är snarast detsamma som en god människa. Det väsentliga är icke otillgänglighet för korruption och

ekonomiska frestelser över huvud, utan en rakryggad karaktär, en ständigt medveten vilja att handla rättvist och moraliskt, ett självfallet äckel inför det lumpna, en orolig känsla av ansvar. Frågan är "ej vad ditt parti har gjort, det gäller dig", den insikten fordras av en hederlig man. Han skall vara en representant för amerikansk idealism.

Historieskrivningen likaväl som debatten för dagen präglas av denna inriktning. Washington, Jefferson, Jackson, Lincoln, alla framställda i första rummet som stora moraliska ledare. Lincoln har blivit symbolgestalten framför alla andra tillräckligt spänd, splittrad och gåtfull för att locka de subtila, tillräckligt modig och enkelt god för att bli en förebild för alla. En man som Lincoln är hos intet annat folk hjälten bland hjältar. Han tycks visa möjligheten att förena självförnekelse och makt, han framstår som en Kristus, som blivit en härskare av denna världen och som därför bekräftar den stora amerikanska

kompr
handh
samma
garna
av der
klubbe
läga oc
tendens
att vid
ropa G
hela bl
framgår
icke bä
hos ett
och ins
sällan fi
Moral
ör hyc
nklagel
eträffa
part; hy
amhålls
er finn
assar si
ande ic
i färg
lighete
det när
ägna
man
r till
består
som
nsk l
sekve
ett
av y
den

kompromissen mellan godhet och handling. I dagens strider möter samma idealbildning. Beskrivningarna av kandidaternas familjeliv, av deras uppträdande i yrket, på klubben, bland vänner är en smula låga och komiska varianter av den tendens som kommer statsmännen att vid varje högtidligt tillfälle åberopa Gud och eviga värden. I det hela blir den ledande klass som framgår ur dessa strider säkerligen icke bättre än i andra länder, men hos ett fåtal förenas moral, karaktär och insikt i en grad till vilken vi sällan finner motsvarighet.

Moralismen leder till anklagelser för hyckleri och ytlighet. I dessa anklagelser ligger det något riktigt, beträffande hyckleriet är detta självklart; hyckleriet är den skugga som samhällsmoralen kastar; i alla länder finns det lymlar, och de anpassar sina konster efter den härskande ideologin liksom ormen får sin färg av sanden eller bladverket. Ytligheten står i viss mening hyckleriet nära. Då det är konvention att åberopa moraliserande uttrycksätt, så man det utan allvarlig reflexion till och med utan att mena närbestämt; det vedervärdiga svamsom kan presteras på en amerikansk lunchklubb är en pinsam sekvens av moralismen — men ett skäl mot den. En annan av ytlighet kan sägas ligga däri att den moral det gäller är föga

analyserad och genomarbetad. De amerikanska moralisterna, en Emerson, en Thoreau, en Whitman, ter sig naiva vid sidan av Pascal, Kierkegaard eller Tolstoj. Deras moral är icke en essens av ångest och grubbel, den är, även hos enstörningen och anarkisten Thoreau, självfallen, frisk, om man så vill tanklös. Här möter man icke fader Sergius, som vid bortryckandet av skal efter skal i sitt jag finner blott nya former av gemenskap, utan snarare en förvärldsligad och politiserande Franciscus. Men av allt detta följer inte att moralen ligger på ytan, att den blott är prat och åthävor. I sin enkelhet är den hos miljonerna amerikaner, och främst hos de ledande amerikanerna, en stadigt och djupt verkande kraft.

Till någon del kan ett sammanhang spåras mellan detta förhållande och formerna för amerikansk politik. I Europa har det blivit en naturlig sak att man röstar på parti, på åsikt, icke på person; en liberal ger hellre sin röst åt en karaktärlös nolla som företräder ett liberalt program än åt en högerman eller en socialdemokrat av intellektuell och moralisk resning, och detsamma gäller i lika mån alla partier. I USA representerar de stora partioorganisationerna inte i samma grad skilda program eller åskådningar, och personröstning blir därför möjlig. För en elit som inte är knuten till någon viss samhällsklass är kandidatens personliga egenskaper avgörande. Och därav följer i sin tur att partierna söker efter män vilkas personlighet appellerar till väljarna. Misstag har gjorts, men sannolikt kan intet annat land uppvisa en mera moraliskt högstående rad av ledare än de tio eller femton främsta av USA:s presidenter. Washington, de båda Adams, Jefferson, Madison, Jackson, Lincoln, Grant, Cleveland, de båda Roosevelt, Wilson: alla dessa och många andra statsmän i första ledet har som karaktärer varit betydande. Bryce's ofta citerade nedläggande ord om de amerikanska presidenterna är ohållbara, och de förklarar endast genom den speciella situation i vilken de kom till.

Den amerikanska idealismen återföres i regel på kristendomens starka ställning. "Det finns intet land i hela världen i vilket den kristna religionen bevarar ett större inflytande över människornas själar än i Amerika", skrev Tocqueville för mer än hundra år sedan, och i denna kristendomens förmåga att behärska "det mest upplysta och fria folket på jorden" såg han ett bevis för dess "nytta och dess överensstämmelse med den mänskliga naturen". Att kristendomen fortfarande är en central faktor i amerikanskt samhällsliv kan inte betvivlas. Av mindre betydelse är härvid att den formella anslutningen till skilda kyrkor ständigt ökat; år 1800 var 7 procent, år 1914 43 procent, i dag över 50 procent av befolkningen inskrivna i en församling, men detta förhållande kan icke, såsom vissa teologer hävdar (t. ex. Latourette i *The Great Century*, 1941), anses tyda på ett förstärkande av religionens inflytande, det är en rent organisatorisk angelägenhet. Det väsentliga är att hela

den amerikanska debatten är genomsyrad av tro på eller åtminstone vördnad för kristendomen — till svagheter i denna debatt hör att förnekelsen knappast kommer till tals — och att enligt alla undersökningar antalet gudstroende är överväldigande, högre än i någon jämförlig europeisk stat. I självständighetsförklaringen, i Lincolns proklamationer, i Franklin Roosevelts tal, i kommittébetänkanden och kongressdiskussioner — överallt finner man önskan att helga och rättfärdiga genom åkallande av en högsta makt.

Är denna religiösa inriktning trångsynt, bitter och ofördragsam? Det ligger nära till hands att besvara den frågan med ja under hänvisning till den ännu fortlevande fundamentalismen och till striderna mellan de otaliga kyrkorna. Men i stort sett är svaret oriktigt. En amerikansk historiker, Commager, har nyss i en lysande uppsats i *The Nineteenth Century* betonat att skillnaden mellan samfundens läror är obetydlig, att alla sekter och kyrkor koncentrerar sig på vissa allmänna och gemensamma trosföreställningar. "Olikheten mellan dem som tillhör en kyrka och dem som inte gör det är mindre än i de flesta andra länder, motsättningen mellan katoliker och protestanter svagare, övergången från en kyrka till en annan långt mera vanlig." Det är snarare, blir slutsatsen, enhetlighet än mångsidighet som kännetecknar det religiösa läget i Amerika.

Den föga preciserade allmänreligiositet som härskar och inför vilken både ateismen och dogmtvisterna ter sig obetydliga påminner om 1700-talets deism och 1800-talsliberalismens svagt metafysiska förankring. Hos det stora flertalet är den knappast mer än ett fäste för humanismen och en garant för förnuffets förmåga att nå klarhet. Den känner sig som framstegs- och förnuffstrons äldre broder, icke som dess fiende. Den skärper känslan av personligt ansvar, men den ser, liksom rationalisterna i Frankrike för två hundra år sedan, sitt mål i ett värdigt och lyckligt jordiskt samhälle.

Därför sammansmälter den religiösa linjen med den humanitetens, toleransens och frihetens linje som i Amerika mer än i något annat land utom England blivit förpliktande tradition. Striderna mellan sekterna i Nya England, som småningom upplöstes i fördragsamhet, frigörelsen från det engelska väldet, Bostonidealismen, demokratiseringsprocessen under 1800-talet, inbördeskriget — under vilket de stridande icke blott åberopade samma Gud utan också samma idéer och samma hjältar —, de avgörande aktionerna i de båda världskrigen: alla dessa strävanden och insatser uppfattas som led i den mission som är och förblir Amerikas. Denna känsla stärkes av att så mycket återstår att göra i det egna landet. Det gäller att i hägnet av de traditionella idéerna, och genom deras förmåga att övertyga och ena, fullfölja sammansmältningen av de skilda reaktionerna, raserna och religionerna. Endast en gemensam idealism kan

fullborda Amerikas utveckling till en enhet — ur denna nödvändighet hämtar idealismen styrka.

Demokrati, personlig frihet, tolerans säges vara kännetecknande för den amerikanska livsformen. Men viktigare är att dessa ting betraktas som ofrånkomliga villkor för näendet av "det goda livet" och att denna uppfattning ger vitalitet åt institutioner och beteendemönster. Det är godheten — omslutande här som på andra håll vänlighet, lojalitet, ärlighet, värme — som på ett mera omedelbart och naivt sätt än hos oss framstår som målet; ord som god, ädel, uppoffrande, som i Europa är nära nog tabubelagda och begagnas blott i dödsannonser och begravningstal, har bevarat sin friskhet. Detta och icke de mera utformade och speciella föreställningar vilka med ett slitet och alltmera inetsägande uttryck kallas ideologier är det egenartade i amerikansk idealism. Det enkla har inte förlorat sitt behag, viljan till det subtila och särpräglade har inte blivit dominerande; godheten är varken trivial eller löjlig.

Den moralism eller idealism varom här talats förenas utan konflikter, eller i varje fall utan svårare konflikter, med den rationalism som är förutsättningen för den amerikanska vetenskapens blomstring — spänningen mellan värdering och analys är övervunnen. Och därför förenas den också med en optimism som med ivrig visshet att finna söker efter lösningar. Det är dessa föreningar eller kompromisser som ger oss rätt att hoppas på en ny upplysningstid, under vilken Amerika, liksom förut Frankrike och England, skall vara framstegets bärare framför andra.

Herbert Tingsten

Febr.
10 l. 3 ul.
3 k. 4 m.